

КАНАТАЦЫЙНЫЯ АНТРАПОНІМЫ Ў БЕЛАРУСКІХ МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ

А.М. Фендзіч, I курс, філалагічны факультэт,
Э.А. Ігнаткова, 9 Б клас, гімн. № 3 г. Мінска
нав. кір. – к.ф.н., дац. Н.П. Лобань

Уласныя імёны, асабліва антрапонімы, заўсёды займалі важнае месца ў структуры мастацкага твора. Імя – крыніца інфармацыі як пра самога літаратурнага героя, так і пра мастацкую прастору ўсяго твора. А. дэ Бальзак адзначаў, што ў літаратурным творы “*імя зрастаецца з асобай, якой яно належыць, як дзясна з зубамі, як ногці з пальцамі*”. Акрамя таго, спрэчкі аб лексічным значэнні ўласных імёнаў не заканчваюцца і па сённяшні дзень. Спрэчка ідзе нават аб тым, ці маюць уласныя імёны наогул значэнне. Акрэсліваюцца тры асноўныя пункты гледжання на семантыку оніма: уласнае імя не мае ніякага значэння; уласнае імя мае значэнне толькі ў маўленні; уласнае імя мае значэнне і ў мове і ў маўленні, але адрознае ад значэння агульнага імя. На думку большасці сучасных вучоных, лексічнае значэнне ўласнага імя такое ж дыялектычна складанае, як і значэнне любога слова: у мове яно выяўляе агульнае паняцце, у маўленні – канкрэтнае, адзінкавае, прыватнае. Усё сказанае сведчыць аб актуальнасці выбранай тэмы даследавання.

Аб’ектам даследавання з’яўляюцца канатацыйныя ўласныя імёны – антрапонімы, якія ўваходзяць у анамастычную прастору мастацкага твора. Асноўныя задачы даследавання: даць характарыстыку антрапонімаў у функцыянальна-семантычным аспекце; выявіць семантычныя асаблівасці і структуру літаратурных антрапонімаў; прааналізаваць стылістычныя функцыі ўласных імёнаў у мастацкім кантэксце.

Да канатацыйных літаратурных антрапонімаў адносяцца імёны, якія так ці інакш характарызуюць і ацэньваюць знешні выгляд персанажа (*Ляўшун, Галавень, Малевіч*), маральныя якасці і псіхалагічныя асаблівасці (*Жук, Хамёнак, Смоўж, Хвошч, Круццалёк, Туляга, Язва*), сацыяльнае і матэрыяльнае становішча (*Ла’та, Ла’пінка, Прыбы’тны*), адначасова паказваюць на прафесійны занятак і целасклад, камплекцыю асобы (*Булкін*), даюць знешнюю, фізічную і ўнутраную ацэнку (*Грыб*), графічным і фанетычным абліччам “апавядаюць” пра характар, паводзіны і пра лёс літаратурнага героя (*Лукавіцын – Цыбульскі – Цыбулевіч, Шалуха – Шалуха, Жэнька Лопух – Яўген Лопухаў*).

Да асноўных стылістычных прыёмаў актуалізацыі ўнутранай формы канатацыйных антрапонімаў адносяцца: 1/ прыём актуалізацыі прадметнага значэння антрапоніма, што дасягаецца пры дапамозе слова-этымона або дублета слова-этымона. Напрыклад: “Жыў некалі ў нашай вёсцы Іван *Галавень*... Быў ён вядомы тым, што меў вельмі *вялікую галаву*” (М. Лупсякоў. *Галаўні*), дзе да прозвішча *Галавень* ёсць слова-этымон *галава* (*вялікая галава*); “Малады *Жук* – булава, ды стары *хадовы* чалавек, з якім без суда не абыдзешся” (Я. Брыль. *Марыля*). Пісьменнік характарызуе старога Жука як хадовага чалавека. Прыметнік *хадовы* значыць ‘пранырлівы, які свайго заўсёды даб’ецца’. У мове таксама ёсць назоўнік *жук* – з перан. значэннем ‘хітры, пранырлівы чалавек’.

Прыметнік *хадовы* ў прыведзеным мікракантэксте неабходна разглядаць як дублет слова-этымона *жук*, і такім чынам адбываецца раскрыццё ўнутранай формы прозвішча *Жук* і матывацыя яго канатацыйнага значэння; 2/ прыём сінанімічнай адпаведнасці ўнутранай формы антрапоніма кантэксту: напрыклад, “Жыў на... хутары Даніла Хвошч – чалавек жывучы, сухі, жылісты, учэпісты, як і тая трава, праз якую атрымаў ён сваё трапнае прозвішча, – вырвеш яе, а яна ўсё роўна расце” (М. Лупсякоў. Грабскі хутар). Кантэкст не ўключае слова-этымона *хвошч*, але параўнанне-падтэкст як і тая трава... – вырвеш яе, а яна ўсё роўна расце ўваходзіць у адну лексіка-семантычную групу з этымонам прозвішча (*хвошч*). На прамую сувязь са словам-этымонам паказваюць таксама прыметнікі *жывучы, сухі, жылісты, учэпісты*, якія ўзмацняюць актуалізацыю антрапоніма ў тэксте. Прозвішча персанажа становіцца галоўным элементам яго характарыстыкі: *Хвошч* – скупы, хцівы чалавек, які бачыць сэнс свайго жыцця ў грашах; 3/ прыём неадпаведнасці наймення дзейнай асобе, яе характару, паводзінам, знешнім або ўнутраным прыметам: напрыклад, у апавяданні М. Лужаніна “Дзівадла” галоўны герой твора носіць прозвішча *Малевіч*, нягледзячы на высокі рост і магутны целасклад: “Гатовыя чаравікі і пінжакі пры *сажнёвых плячах і слановых ступнях Малевіча* выглядалі недамеркамі”.

Канатацыйныя значэнні антрапонімаў на словаўтваральным узроўні абумоўлены 1/ значэннем таго ці іншага суфікса (часцей суфікса -к-): “Быў *Хведарка* дробненькі, маленькі, як верабей. Мо таму ён не вырас, што нарадзіўся ў вайну, у самае, што ні ёсць, страхоцце – у той дзень, калі немцы палілі вёску. Ратавалі *Хведарку* ледзь не ўсёй вёскаю... І *Хведарка*... не загінуў, выжыў... Праўда, не даў бог яму росту, але ж ва ўсім астатнім не пакрыўдзіў» (Б. Сачанка. Соль); 2/ структурай уласнага імя, яго варыянтам, мадэллю: *Сцёпка – Сцяпан* (В. Карамазаў. Жаваранак), *Галя – Галачка, Сяргей – Сярожа – Сярожка* (Я. Брыль. Галя). *Жэнька Лопух – Яўген Лопухаў* (Янка Брыль. Субардынацыя); у тым ліку найменнем па трохчленнай формуле (імя + імя па бацьку + прозвішча): *Леў Аркадзевіч Міленькі* (Я. Брыль. Мы з ім сябры). У тэксте персанаж можа атрымаць “*другое імя*”: так званае “*ўмоўнае*” (імя добра вядомага літаратурнага героя, якое валодае індывідуальнай канатацыяй): *Паўлюк – Рабінзон* (Я. Брыль. Мой зямляк), *Малевіч – Гулівер* (М. Лужанін. Дзівадла); своеасаблівае імя-знак: *Аз, Букі, Ведзі, Глаголь, Інсілоны, Іжыцы, Фіты* (Я. Скрыган. Знакі сардэчнасці).

Такім чынам, імкненне пісьменніка напоўніць уласнае імя літаратурнага персанажа канкрэтным зместам прыводзіць да змянення аб’ёму функцый гэтага імя, яно становіцца канатацыйна значным: не толькі называе персанаж, але і нясе аб ім пэўную інфармацыю, дае яму эмацыянальную ацэнку, паказвае на адносіны аўтара да носьбіта ўласнага імя. В. Бялінскі слухна заўважаў: “...У самім імені, якое сапраўдны паэт дае свайму герою, ёсць разумная неабходнасць, часам можа быць і нябачная самім паэтам...”.

Літаратура

1. Воробьева, М.А. К вопросу о лексическом значении имени собственного / М.А. Воробьева // Актуальные проблемы лексикологии : докл. лингв. конф.

- ; редкол. : Г.И. Климовская (отв. ред.) и др. Ч. 1. – Томск, 1971. - С. 1–9.
2. Ефимов, А.И. Стилистика художественной речи / А.И. Ефимов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 520 с.
 3. Отин, Е.С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е.С. Отин // Вопросы языкознания. — 2003. – № 2. – С. 4–8.